

การดำรงและการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นที่ล้านนา:
กรณีศึกษา ชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคอง
อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

Persistence and Change of Lanna Vernacular
Landscape: Case Studies of Agricultural Community
in Mueang Khong Basin, Chiang Dao District,
Chiang Mai

อัมพิกา อ่าลอย^{1*} ศุภกุล เรืองวิทยาบุสรณ² วงศ์ วงศ์สิงกา³ แผ่นดิน อุนจะนำ⁴
อริญญา ศิริผล⁵ และ ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี⁶

^{1,2,3,4,6} คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

⁵ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Aumpika Amloy^{1*}, Supakul Ruangwitthayanusorn², Warong Wonglangka³,
Pandin Ounchanum⁴, Aranya Siriphon⁵, and Rawiwan Oranratmanee⁶

^{1,2,3,4,6} Faculty of Architecture, Chiang Mai University

⁵ Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences,
Chiang Mai University

* Corresponding author, Email: aumpika.amloy@cmu.ac.th

Received: 25/06/2023

Revised: 13/10/2023

Accepted: 23/12/2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะของภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนาชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคอง เพื่อค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นถิ่น และเสนอข้อเสนอแนะเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นถิ่น เป็นงานวิจัยภาคสนาม ใช้แบบสำรวจเชิงพื้นที่และภูมิทัศน์ชุมชนและแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัย ได้แก่ ชุมชนเกษตรกรรม จำนวน 4 ชุมชน เรือนกรณีศึกษา จำนวน 8 หลัง และกลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 20 คน ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงกายภาพและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยนำเสนอข้อมูลผ่านการบรรยายแผนที่และภาพประกอบ ผลการศึกษาพบว่าภูมิทัศน์พื้นถิ่นของชุมชนเกษตรกรรมที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่แห่งนี้ มีลักษณะผสมผสานระหว่างภูมิทัศน์พื้นถิ่นแบบดั้งเดิมกับภูมิทัศน์ตามสมัยนิยม โดยปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการคงอยู่ของภูมิทัศน์พื้นถิ่น ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชนและความภาคภูมิใจทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน การใช้แนวทางปฏิบัติทางการเกษตรแบบยั่งยืน การสนับสนุนนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การถ่ายทอดองค์ความรู้ท้องถิ่น และการท่องเที่ยวโดยชุมชน ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นถิ่น ได้แก่ การพัฒนาเมืองและโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน ความทันสมัยและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและอิทธิพลของโลก ความท้าทายด้านสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ นโยบายและกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง และการเปลี่ยนแปลงของประชากรและการย้ายถิ่น ส่วนข้อเสนอแนะเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนา ได้แก่ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนการศึกษาและการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนา การเสริมสร้างศักยภาพให้กับชุมชนท้องถิ่น การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การพัฒนานโยบายและแนวทางการปฏิบัติ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การส่งเสริมการวิจัยอย่างต่อเนื่องและการติดตามภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนา และการสนับสนุนการจัดทำฐานข้อมูลและเอกสารเกี่ยวกับภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนา

คำสำคัญ: ภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนา, การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง, การอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นถิ่น, ชุมชนเกษตรกรรม, แอ่งที่ราบเมืองคอง

Abstract

This research article aims to study the characteristics of the vernacular landscape of the agricultural communities in the Mueang Khong Basin, to find factors related to the persistence and change of the vernacular landscape, and to propose recommendations to support vernacular landscape conservation and management. This work was field research using the ecological and landscape survey and the unstructured interview as a tool for data collection. The sample group was four agricultural communities, eight case houses, and twenty key informants. The researcher uses physical data analysis and data from interviews, presenting data through description, map, and figure. The results showed a blend of traditional and modern vernacular landscapes of the agricultural communities that settled in this area. First, factors related to the persistence of vernacular landscapes include community participation and cultural pride, preservation and restoration of the community's cultural heritage, adoption of sustainable agricultural practices, supporting policies and plans to promote and preserve environmental quality, transfer of local knowledge, and community-based tourism. Second, factors associated with the change in the vernacular landscape include urban and community infrastructure development, modernization and

technological advancement, socio-economic changes, cultural and global influences, environmental challenges, climate change, related policies and regulations, and population change and migration. Finally, suggestions to support the conservation and management of Lanna vernacular landscapes include promoting community participation, education, and raising awareness in Lanna vernacular landscape conservation and management, capacity building to the local community, promoting stakeholder collaboration, developing policies and guidelines, sustainable tourism, promoting ongoing research and monitoring of the Lanna vernacular landscape, and supporting the development of a database and documentation on with Lanna vernacular landscape.

Keywords: Lanna Vernacular Landscape, Persistence and Change, Vernacular Landscape Conservation and Management, Agricultural Community, Mueang Khong Basin

1. บทนำ

ชุมชนเกษตรกรรมล้านนาที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ชนบททางภาคเหนือของประเทศไทยเป็นที่รู้จักในด้านมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า โดยเฉพาะภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนาที่มีความโดดเด่น กล่าวคือ ผลลัพธ์ที่เกิดจากชาวบ้านเข้าไปจัดการสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อตอบสนองต่อการดำรงชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรมนั้น แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการใช้ที่ดินเพื่อตอบสนองกิจกรรมทางการเกษตรและสภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ ได้แก่ การทำนาในพื้นที่ราบหุบเขา ซึ่งต้องอาศัยน้ำท่วมเพื่อหล่อเลี้ยง แสดงถึงความสัมพันธ์ที่กลมกลืนระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และการทำนาในพื้นที่สูง มีลักษณะเป็นนาขั้นบันได ซึ่งช่วยเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกและลดการพังทลายของหน้าดิน รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงรูปแบบการใช้ที่ดินเพื่อตอบสนองการตั้งถิ่นฐานที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่กลมกลืนกับภูมิทัศน์โดยรอบ การผสมผสานของสวน แหล่งน้ำ และพื้นที่สีเขียวภายในบริเวณที่อยู่อาศัยที่ช่วยเพิ่มความเชื่อมโยงกับธรรมชาติ และการใช้วัสดุในท้องถิ่นและเทคนิคการก่อสร้าง สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับแนวทางที่ยั่งยืน (อัมพิกา อ่าลอย และ คณะ, 2565)

นอกจากนี้ ภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนาสะท้อนถึงความเชื่อทางวัฒนธรรมและศาสนาของพื้นที่ โดยครอบคลุมพื้นที่ทางสังคม ตั้งแต่พื้นที่ทางศาสนา โดยเฉพาะวัด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวัดประจำชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีพื้นที่สำหรับประกอบกิจกรรมทางศาสนา เป็นสถานที่จัดกิจกรรมร่วมกันของชุมชนในพิธีกรรมประเพณีต่าง ๆ และเป็นจุดหมายที่สำคัญของชุมชน ตลอดจนครอบคลุมพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ องค์กรประกอบที่ 1 ไร่บ้าน ส่วนใหญ่ตั้งอยู่กลางหมู่บ้านบริเวณเดียวกับช่วงบ้านในบริเวณที่มีต้นไม้ใหญ่ มีทั้งการสร้างหอเสื่อบ้านขึ้นมาหรือปักเสาหลักเป็นเสื่อบ้าน โดยเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของชุมชนชาวล้านนาที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่เพื่อคอยดูแลป้องกันสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้ามาในหมู่บ้านได้ และเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับทำกิจกรรมต่าง ๆ ของคนในหมู่บ้าน องค์กรประกอบที่ 2 หอผีเสื่อบ้านหรือหอเจ้าบ้าน ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่หรือพื้นที่ที่มีลักษณะแตกต่างจากพื้นที่ทั่วไป เช่น บริเวณจอมปลวก บริเวณที่ดอน เป็นต้น มีลักษณะเป็นเรือนจำลองขนาดเล็ก ภายในมีชั้นสำหรับวางเครื่องสักการะและของใช้ของผี โดยจัดพิธีเซ่นไหว้ถวายเครื่องสังเวยให้ผีเสื่อบ้านทุกปี เพื่อเป็นการแสดงความเคารพและร้องขอให้ช่วยดูแลรักษาหมู่บ้านให้ปลอดภัย และองค์กรประกอบที่ 3 ช่วงบ้าน มีลักษณะเป็นลานโล่งกว้าง ไม่มีสิ่งก่อสร้างหรือต้นไม้ขึ้นมากีดขวาง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณหน้าหอผีเสื่อบ้านหรือไร่บ้าน ใช้เป็นที่สำหรับจัดพิธีกรรมในการเลี้ยงผีบ้านและเป็นพื้นที่สาธารณะของคนในหมู่บ้านได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

กล่าวได้ว่า ภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนาครอบคลุมองค์ประกอบทางกายภาพและวัฒนธรรมที่หลากหลาย รวมถึงรูปแบบการใช้ที่ดิน รูปแบบสถาปัตยกรรม วิถีเกษตรกรรม และระบบสังคม ซึ่งมีวิวัฒนาการมาหลายศตวรรษ ภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนาจึงมีความสำคัญและคุณค่าทั้งในเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เป็นการแสดงตัวตนที่จับต้องได้ของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมในภาคเหนือของประเทศไทย โดยมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (Sense of Community) และสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม (Cultural Continuity) ซึ่งได้รับการอนุรักษ์และสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น (สินีนาด ศุภรัตน์เมธี, 2558)

อย่างไรก็ตาม ภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนาที่แสดงถึงมรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์กำลังถูกคุกคามมากขึ้น เนื่องจากการขยายตัวของเมือง ความทันสมัย และกระแสโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ มีผลกระทบต่ออย่างมีนัยสำคัญต่อรูปแบบการใช้ที่ดิน รูปแบบสถาปัตยกรรม ระบบสังคมและวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การผลิตสินค้าทางวัฒนธรรม และมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ดังนั้นการตระหนักถึงผลกระทบเหล่านี้ จึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจความท้าทายที่ชุมชนเกษตรกรรมล้านนาเผชิญ (มาลินี เกลี้ยงล่า, 2564)

จากความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาและบันทึกการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นเหล่านี้ เพื่อตอบสนองแรงผลักดันจากความต้องการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และแก้ปัญหาช่องว่างความรู้

แม้ว่าจะมีการศึกษาเกี่ยวกับภูมิทัศน์พื้นถิ่นโดยทั่วไป แต่ยังคงขาดงานวิจัยที่เน้นเฉพาะภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนาของชุมชนเกษตรกรรมในพื้นที่ชนบททางภาคเหนือของประเทศไทย

บทความวิจัยนี้ มุ่งศึกษาการดำรงและการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนาของชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่ได้รับผลกระทบจากอิทธิพลภายนอก แต่ชุมชนส่วนใหญ่ยังสามารถรักษาแนวปฏิบัติแบบดั้งเดิม ได้แก่ รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบดั้งเดิม ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ความสำคัญทางวัฒนธรรมและศาสนา งานฝีมือแบบดั้งเดิม ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม ปัจจัยเหล่านี้ก่อให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะของภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนา ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ รวมทั้งสามารถศึกษาความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้

ผลการวิจัยเป็นการเติมเต็มองค์ความรู้ด้านภูมิทัศน์พื้นถิ่น โดยเฉพาะของชุมชนเกษตรกรรมในพื้นที่ชนบททางภาคเหนือของประเทศไทย โดยนำเสนอปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนา รวมทั้งข้อเสนอแนะเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนาชุมชนเกษตรกรรมในพื้นที่ศึกษา ซึ่งกลุ่มเป้าหมายสามารถนำองค์ความรู้เหล่านี้ ต่อยอดสู่การให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage Conservation and Management) การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) และความยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน (Community Resilience) ในแอ่งที่ราบเมืองคองและพื้นที่ใกล้เคียงที่เผชิญกับความท้าทายที่คล้ายคลึงกัน

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาลักษณะของภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนาชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนาชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อเสนอข้อเสนอแนะเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนาชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

3. กรอบแนวคิดในการศึกษา

กรอบแนวคิดในการศึกษานี้เป็นการเชื่อมโยงขั้นตอนการวิจัยกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการสังเคราะห์ผลการศึกษา โดยเน้นการทำความเข้าใจลักษณะของภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนา ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนา รวมทั้งข้อเสนอแนะเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนาชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ สามารถจำแนกประเด็นสำคัญออกเป็น หัวข้อ ดังนี้

3.1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

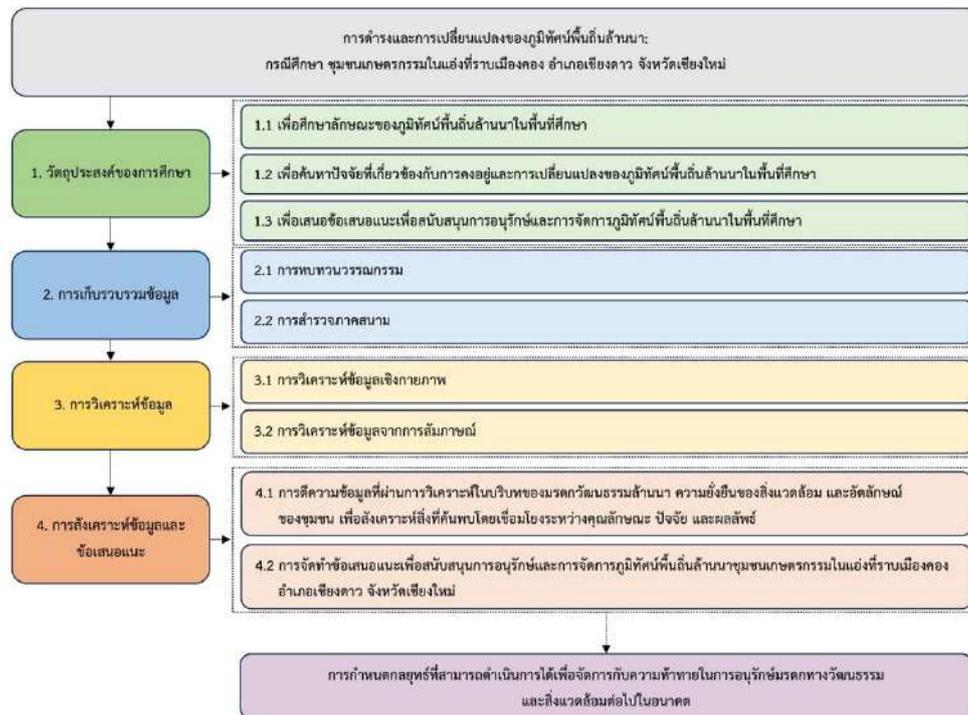
ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิผ่านการทบทวนวรรณกรรมและการสำรวจภาคสนามเพื่อรวบรวมบันทึกทางประวัติศาสตร์ เอกสารสำคัญ และข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งใช้ประโยชน์จากระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) และเทคโนโลยีการสำรวจระยะไกลเพื่อศึกษาองค์ประกอบภูมิทัศน์พื้นถิ่น รูปแบบสถาปัตยกรรม แนวทางการใช้ที่ดิน องค์ประกอบทางวัฒนธรรม และลักษณะทางธรรมชาติ

3.2. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อแยกประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนา ใช้การวิเคราะห์เชิงพื้นที่และเชิงเวลาเพื่อระบุรูปแบบ การเปลี่ยนแปลง และปัจจัยที่เอื้อต่อการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง จากนั้นดำเนินการวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างข้อมูลในอดีตและข้อมูลปัจจุบันเพื่อแยกแยะการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ รวมทั้งประเมินผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงผ่านการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง

3.3. การสังเคราะห์ข้อมูลและข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยตีความข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ในบริบทของมรดกวัฒนธรรมล้านนา ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม และอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อสังเคราะห์สิ่งที่ค้นพบโดยเชื่อมโยงระหว่างคุณลักษณะ ปัจจัย และผลลัพธ์ รวมทั้งจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนาชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ นำไปสู่การกำหนดกลยุทธ์ที่สามารถดำเนินการได้เพื่อจัดการกับความท้าทายในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมต่อไปในอนาคต

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการศึกษา

4. วิธีการศึกษา

บทความวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจเพื่อศึกษาการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนาชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ใช้วิธีการศึกษาแบบผสมผสานระหว่างการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร การสำรวจรูปแบบการใช้พื้นที่เชิงกายภาพ และการสัมภาษณ์ ซึ่งดำเนินการเป็นเวลา 2 วัน ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2565 ซึ่งวิธีการศึกษาประเด็นด้านการคงอยู่ของภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนา มีวัตถุประสงค์เพื่อระบุและบันทึกองค์ประกอบภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ในพื้นที่ศึกษา รวมทั้งการทำความเข้าใจปัจจัยที่มีส่วนทำให้

เกิดการคงอยู่และการส่งเสริมความตระหนักรู้และการอนุรักษ์ของชุมชน ส่วนวิธีการศึกษาประเด็นด้านการคงอยู่ของภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนา มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อระบุและบันทึกการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนาในพื้นที่ศึกษา โดยกำหนดระยะเวลาการศึกษาช่วง 50 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2513-2563) เพื่อวิเคราะห์ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ การทำความเข้าใจปัจจัยที่ผลักดันการเปลี่ยนแปลงที่สังเกตได้ในภูมิทัศน์พื้นถิ่น รวมทั้งการประเมินผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ต่อเอกลักษณ์ของชุมชน การดำรงชีวิต และความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมผ่านการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ศึกษา สามารถอธิบายวิธีการศึกษาโดยจำแนกออกเป็น 3 หัวข้อสำคัญ ดังนี้

4.1. การเก็บรวบรวมข้อมูล สามารถจำแนกออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

4.1.1. การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งต่าง ๆ รวมถึงเอกสารทางประวัติศาสตร์ ข้อมูลทางภูมิศาสตร์ และการศึกษาด้านวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา รวมทั้งผสมผสานแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ได้แก่ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม ภูมิทัศน์พื้นถิ่น และสถาปัตยกรรมท้องถิ่น

4.1.2. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างสำหรับการศึกษา โดยคำนึงถึงการเข้าถึงและความปลอดภัยสามารถจำแนกวิธีการศึกษาออกเป็น 3 หัวข้อสำคัญ ดังนี้

1) การกำหนดชุมชนเกษตรกรรม (Case Studies of Agricultural Community) สามารถจำแนกเกณฑ์คัดเลือกออกเป็น 5 ประการ ได้แก่ ประการที่ 1 ขนาดชุมชน มีจำนวนประชากรระหว่าง 250-1,000 คน ประการที่ 2 ที่ตั้งชุมชน โดยตั้งอยู่บนพื้นที่สันดอนระหว่างแม่น้ำและพื้นที่ลาดเชิงเขาของแอ่งที่ราบเมืองคอง ประการที่ 3 ลักษณะชุมชน โดยชาวบ้านในชุมชนทำเกษตรกรรมเป็นหลัก ประการที่ 4 การดำรงรูปแบบการจัดการสภาพแวดล้อมที่สืบทอดมาจากอดีตและเป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น โดยมีการจัดวางผังและการใช้ที่ดินของชุมชนที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และประการที่ 5 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งใหม่ที่รับอิทธิพลมาจากปัจจัยภายนอกหรือเป็นผลกระทบจากการกลายเป็นเมือง ดังนั้นชุมชนเกษตรกรรมที่ใช้ในการศึกษา มีจำนวนทั้งหมด 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนเกษตรกรรมที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สันดอนระหว่างแม่น้ำ จำนวน 3 ชุมชน และชุมชนเกษตรกรรมที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ลาดเชิงเขา จำนวน 1 ชุมชน

2) การกำหนดเรือนกรณีศึกษา (Case Houses) สามารถจำแนกเกณฑ์คัดเลือกออกเป็น 4 ประการ ได้แก่ ประการที่ 1 ประเภทและขนาดเรือน เป็นเรือนไม้แบบดั้งเดิมหรือเรือนไม้ที่มีการต่อเติมพื้นที่ใช้สอย ลักษณะผู้อยู่อาศัยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ศึกษา จำนวนระหว่าง 2-7 คน ประการที่ 2 ที่ตั้งเรือน โดยตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชนและมีความต่อเนื่องกับพื้นที่เกษตรกรรมและสภาพแวดล้อมโดยรอบชุมชน ประการที่ 3 การดำรงรูปแบบการวางผังบริเวณโดยรอบตัวเรือนที่สืบทอดมาจากอดีต โดยคัดเลือกจากการจัดวางตัวเรือน ลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ ซึ่งสามารถตอบสนองต่อวิถีการดำรงชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรม และประการที่ 4 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการวางผังบริเวณโดยรอบตัวเรือน ซึ่งเป็นสิ่งใหม่ที่รับอิทธิพลมาจากปัจจัยภายนอกหรือเป็นผลกระทบจากการกลายเป็นเมือง ดังนั้นเรือนกรณีศึกษาที่ใช้ในการศึกษา มีจำนวนทั้งหมด 8 หลัง ได้แก่ เรือนในชุมชนเกษตรกรรมที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สันดอนระหว่างแม่น้ำ จำนวน 6 หลัง และเรือนในชุมชนเกษตรกรรมที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ลาดเชิงเขา จำนวน 2 หลัง

3) การกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Key Informant) ผู้วิจัยเดินทางสำรวจร่วมกับคนท้องถิ่นที่รู้จักชุมชนเป็นอย่างดีและใช้การสื่อสารด้วยภาษาไทย เพื่อเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) สามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้นำชุมชน (ผู้นำการปกครองและผู้นำจิตวิญญาณ ศาสนา และพิธีกรรม) กำหนดสัดส่วนจำนวน 1 คนต่อชุมชน จำนวน 4 ชุมชน รวม 4 คน และกลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้อยู่อาศัยในชุมชน กำหนดสัดส่วนจำนวน 2 คนต่อหลัง จำนวน 8 หลัง รวม 16 คน ดังนั้นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาของบทความวิจัยนี้ มีจำนวนทั้งหมด 20 คน

4.1.3. การรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิโดยการสำรวจภาคสนาม สามารถจำแนกออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การเดินเท้าสำรวจทั่วทั้งชุมชน โดยใช้แบบสำรวจนิเวศและภูมิทัศน์ชุมชนเป็นเครื่องมือพื้นฐาน เพื่อสร้างแผนผังชุมชน รวมทั้งการสำรวจโดยโดรนเพื่อถ่ายภาพทางอากาศและการบันทึกสภาพทั่วไปเป็นภาพถ่ายด้วยกล้องถ่ายรูปเพื่อบันทึกภาพการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบภูมิทัศน์พื้นถิ่น รวมถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรม แนวทางปฏิบัติทางการเกษตร และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ขั้นตอนที่ 2 การสังเกตการณ์ เพื่อศึกษารูปแบบการใช้พื้นที่ระดับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเกษตรกรรมคัสสรร และระดับผังบริเวณโดยรอบตัวเรือนกรณีศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 การสำรวจรังวัดผังการใช้ที่ดินของเรือนกรณีศึกษาแต่ละหลังโดยละเอียด โดยบันทึกข้อมูลลงเป็นแบบภูมิสถาปัตยกรรม พร้อมทั้งบันทึกสภาพที่ปรากฏเป็นภาพถ่ายประกอบ

ขั้นตอนที่ 4 การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างเพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบภูมิทัศน์พื้นถิ่นที่เฉพาะเจาะจง ได้แก่ รูปแบบที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม วิถีปฏิบัติในการใช้ที่ดิน มรดกทางวัฒนธรรม และองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ที่ยังคงอยู่และเกิดการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกกับสมาชิกในชุมชน ผู้เชี่ยวชาญในท้องถิ่น และผู้อาวุโสเพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของภูมิทัศน์พื้นถิ่นและปัจจัยที่ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง

4.2. การวิเคราะห์ข้อมูล

สามารถจำแนกออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงกายภาพ ซึ่งเป็นข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม สามารถจำแนกออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์แผนผัง (Planning Analysis) เพื่อพิจารณารูปแบบการใช้พื้นที่เชิงกายภาพระดับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ได้แก่ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชน การเลือกที่ตั้งของชุมชน ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน และการวางผังบริเวณของชุมชน ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์สัณฐาน (Morphological Analysis) เพื่อรูปแบบการใช้พื้นที่เชิงกายภาพระดับผังบริเวณโดยรอบตัวเรือนกรณีศึกษา ได้แก่ รูปแบบการจัดวางตัวเรือน ลักษณะพื้นที่โดยรอบตัวเรือน และองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ และขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) เพื่อพิจารณาลักษณะร่วมและลักษณะเฉพาะของรูปแบบการใช้พื้นที่ระดับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและระดับผังบริเวณโดยรอบตัวเรือนกรณีศึกษา นำไปสู่การสรุปรูปแบบการคงอยู่และเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนา ชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยนำข้อมูลมาถอดบทสัมภาษณ์แบบคำต่อคำ (Word by Word) จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยการจำแนกประเภทข้อมูล (Typological Analysis) และใช้การวิเคราะห์คำหลัก (Domain Analysis) โดยจำแนกข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กันมาไว้ในชุดข้อมูลเดียวกัน เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเด็นหลักและประเด็นย่อยตามวัตถุประสงค์การวิจัย และวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ในเชิงเหตุผลเพื่อเชื่อมโยงไปสู่แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่การสรุปผลข้อมูลแบบการบรรยายเชิงพรรณนา

4.3. การตรวจสอบข้อมูลและการแปลผล

ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ด้านข้อมูล ด้านผู้วิจัยหรือผู้เก็บข้อมูล ด้านผู้วิเคราะห์ข้อมูล ด้านการทบทวนข้อมูล ด้านวิธีการเก็บข้อมูล และด้านแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ส่วนการแปลผล ผู้วิจัยใช้การบรรยายและการนำเสนอข้อมูลด้วยแผนผัง สามารถจำแนกออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การบรรยายด้วยภาษา และการถ่ายทอดของผู้วิจัย (General Description) และการแสดงหลักฐานสนับสนุนจากข้อมูล (Specific Description)

5. การทบทวนวรรณกรรม

สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

5.1 ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนาและความสำคัญทางวัฒนธรรม

คำว่า ล้านนา หมายถึง ดินแดนที่มีนามมากมาย ประมาณนับได้เป็นจำนวนล้าน เมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ดินแดนล้านนาได้พัฒนาจากแคว้นแคว้น-นครรัฐมาสู่รัฐแบบอาณาจักร โดยรวบรวมแคว้น-นครรัฐต่าง ๆ มาไว้ด้วยกันกลายเป็นรัฐใหม่ที่มีศูนย์อำนาจเพื่ออิทธิพลไปสู่เมืองบริวารด้วยวิธีสร้างเครือข่ายทางเครือญาติและสร้างความเชื่อในพระพุทธรศาสนามาร่วมกัน มีลักษณะเป็นรัฐในหุบเขาได้รวมเมืองต่าง ๆ ไว้ได้เป็นเวลาสองร้อยกว่าปี ซึ่งสภาพรัฐในหุบเขาเป็นข้อจำกัดและอุปสรรคต่อการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของอาณาจักร นำไปสู่การล่มสลายของอาณาจักรล้านนา โดยตกเป็นเมืองชายขอบของพม่าและสยามในเวลาต่อมา อาณาจักรล้านนามีพื้นฐานอยู่ที่การเกษตรกรรม ในบริเวณพื้นที่ราบที่มีจำนวนน้อยและเป็นส่วนสำคัญต่อการทำเกษตร เนื่องจากเหมาะกับการทำนาที่น้ำให้ผลผลิตสูง โดยมีแอ่งที่ราบเชิงใหม่-ลำพูนเป็นแหล่งผลิตสำคัญ รองลงมาคือแอ่งที่ราบเชียงราย ลำปาง แพร่ น่าน ตามลำดับ ส่วนพื้นที่สูงมีการปลูกข้าวไร่ของกลุ่มชาติพันธุ์ (สร้อย สร้อย, 2553)

ชุมชนเกษตรกรรมล้านนาเป็นเครือข่ายครัวเรือนเกษตรกรรมรายย่อยของภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมที่อาศัยผืนดินอันอุดมสมบูรณ์และแหล่งน้ำในการดำรงชีวิต พวกเขาเพาะปลูกพืชหลากหลายชนิด แต่การทำนาเป็นวิถีปฏิบัติที่มีลักษณะเฉพาะและโดดเด่น เนื่องจากมีการพัฒนาระบบชลประทานแบบระบบเหมืองฝายที่อาศัยการจำแนกแรงงานอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ แสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้ขั้นสูงของชุมชนเกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำ และมีการปรับปรุงคุณภาพดินอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวและความเข้าใจในลักษณะทางภูมิศาสตร์ องค์ความรู้เหล่านี้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ปัญหาจากเงื่อนไขทางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อเอาชนะอุปสรรคของธรรมชาติให้อำนวยประโยชน์สูงสุดที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น (มาลินี เกลี้ยงล้ำ, 2564) กล่าวได้ว่าชุมชนเหล่านี้มีความสำคัญในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมล้านนา โดยมีความเกี่ยวพันอย่างลึกซึ้งกับวัฒนธรรมของพวกเขา ซึ่งสะท้อนให้เห็นในความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณีภาษา ศิลปะ ดนตรี สถาปัตยกรรม วิถีปฏิบัติทางศาสนา และภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน วิถีปฏิบัติทางการเกษตร และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สามารถเป็นตัวแทนที่ชัดเจนของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและแสดงให้เห็นถึงหัวใจสำคัญของวัฒนธรรมแห่งสังคมล้านนาที่มีความผูกพันอยู่กับการทำเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา ซึ่งถือเป็นวิถีชีวิตหลักของกลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาเหล่านี้ (อัมพิกา อ่ำลอย และ คณะ, 2565)

5.2 การศึกษาเกี่ยวกับการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่น

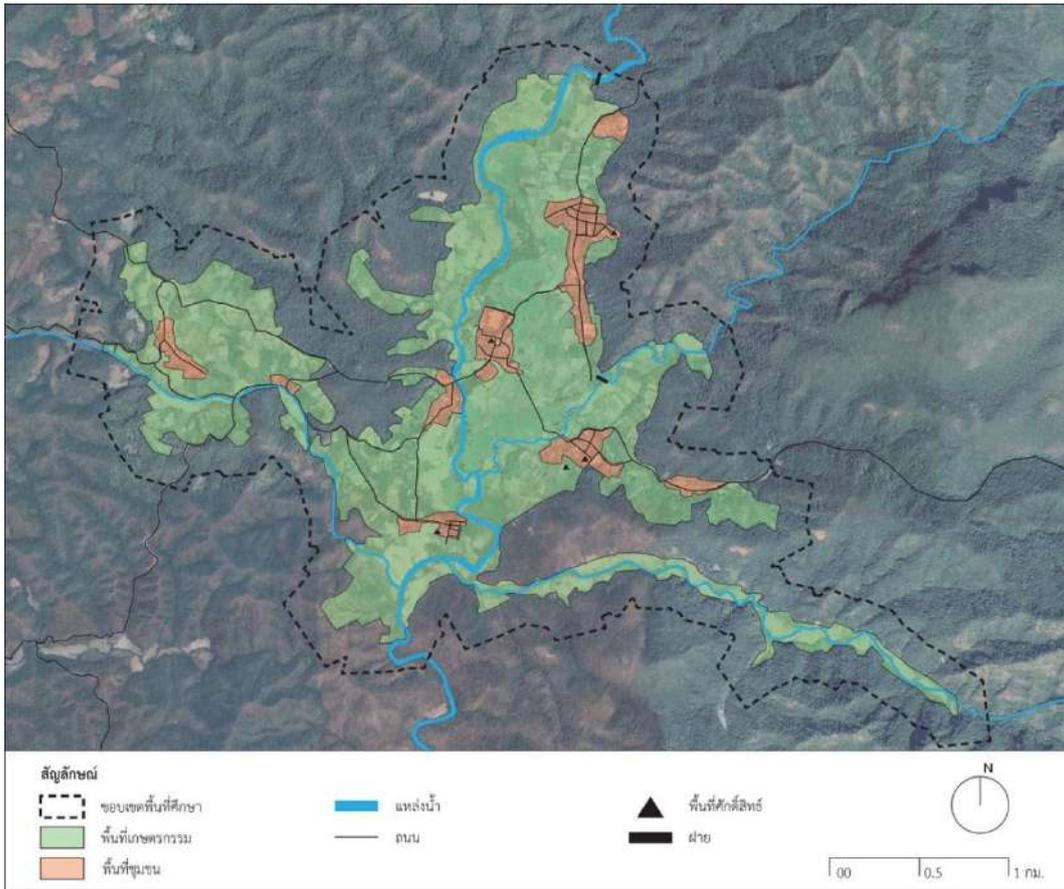
จากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การศึกษาการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่น ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การระบุปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง การประเมินผลกระทบต่อชุมชน การเสนอกลยุทธ์การอนุรักษ์และการจัดการ และการส่งเสริมนโยบายและการวางแผน โดยมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน และการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชน ได้แก่ การมีส่วนร่วมสนับสนุนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมผ่านการทำความเข้าใจวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรมและรูปแบบการใช้พื้นที่ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์เหล่านี้ การมีส่วนร่วมสนับสนุนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมผ่านการเสนอแนวทางปฏิบัติที่ยั่งยืนและหลักการจัดการทรัพยากรที่สามารถตอบสนองต่อบริบทของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมสนับสนุนความเข้มแข็งและเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนผ่านการเปิดโอกาสให้พวกเขามีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน (เทิดศักดิ์

เดชะกิจจจร เสฎฐวุฒิ บำรุงกุล และ ปิยะธิดา สายขุน, 2563) ซึ่งคาดการณ์ว่าจะเป็นประเด็นที่มีจำนวนการศึกษาเพิ่มขึ้น เนื่องจากองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษามีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนาพื้นที่ให้สอดคล้องกับบริบทด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม (อัมพิกา อ่าลอย และ คณะ, 2565) อย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์ปัจจุบันแม้จะมีการศึกษาเกี่ยวกับภูมิทัศน์พื้นที่กันอย่างแพร่หลาย แต่ยังมีช่องว่างความรู้หลายประการ โดยเฉพาะประเด็นด้านการศึกษาคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นที่ ซึ่งมีผู้ศึกษาในประเด็นนี้อยู่น้อย โดยผลการศึกษาที่ผ่านมา ได้แก่ วีระ อินพันทัง (2559) เรื่อง สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างพื้นที่: การดำรงและการเปลี่ยนแปลง และ อำภา บัวระภา (2562) เรื่องรูปแบบและปัจจัยการคงอยู่ของภูมิทัศน์พื้นที่ “บ้านเรือนและที่อยู่อาศัย” แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว การศึกษาเหล่านี้มุ่งเน้นการสำรวจภูมิทัศน์พื้นที่ในพื้นที่ศึกษาเพื่ออธิบายข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญของภูมิทัศน์พื้นที่ในฐานะของมรดกทางวัฒนธรรม พลวัต ภัยคุกคามและความท้าทาย เช่น การขยายตัวของเมือง การพัฒนาอย่างรวดเร็ว การเติบโตของประชากร เป็นต้น ซึ่งเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการตรวจสอบองค์ความรู้เพิ่มเติมในประเด็นด้านพลวัตทางเศรษฐกิจและสังคม การประเมินภูมิทัศน์พื้นที่ แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่าย การสำรวจมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์พื้นที่ การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของภูมิทัศน์พื้นที่ การสำรวจผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อภูมิทัศน์พื้นที่ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความยืดหยุ่นต่อสิ่งแวดล้อม และการศึกษาเปรียบเทียบภูมิทัศน์พื้นที่ระหว่างภูมิภาคต่างๆ เนื่องจากการแก้ไขช่องว่างองค์ความรู้เหล่านี้ สามารถเพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิทัศน์พื้นที่และการเสนอกลยุทธ์การอนุรักษ์และการจัดการที่มีประสิทธิภาพ

จากการทบทวนวรรณกรรมสามารถเชื่อมโยงผลการศึกษาดำรงและการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นที่ล้านนาไปสู่ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ประเด็นที่ 1 แนวทางการอนุรักษ์และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage Conservation and Management) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการรวบรวมมรดกทางวัฒนธรรมของภูมิภาค ประกอบด้วยองค์ประกอบของภูมิทัศน์พื้นที่ สถาปัตยกรรมพื้นที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต วิถีปฏิบัติทางการเกษตรกรรม และแนวทางปฏิบัติของชุมชน ประเด็นที่ 2 แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยทำหน้าที่เป็นต้นแบบสำหรับการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างยั่งยืนและสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยชุมชน และประเด็นที่ 3 แนวทางความยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน (Community Resilience) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์และปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์พื้นที่ล้านนาที่ช่วยเพิ่มความยืดหยุ่นของชุมชนเมื่อเผชิญกับความท้าทายด้านสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจสังคม กล่าวได้ว่าการศึกษาดำรงและการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นที่ล้านนาเน้นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์พื้นที่เพื่อรับมือกับความท้าทายร่วมสมัย ในขณะที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การศึกษาแบบองค์รวมนี้นี้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของภูมิทัศน์พื้นที่ล้านนาในฐานะต้นแบบสำหรับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมแบบบูรณาการและการพัฒนาที่ยั่งยืน ชุมชนท้องถิ่นสามารถปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมของตนไปพร้อมกับการส่งเสริมแนวทางปฏิบัติที่ยั่งยืนและเพิ่มความสามารถในการฟื้นตัว ซึ่งเอื้อต่อความเป็นอยู่โดยรวมของภูมิภาค

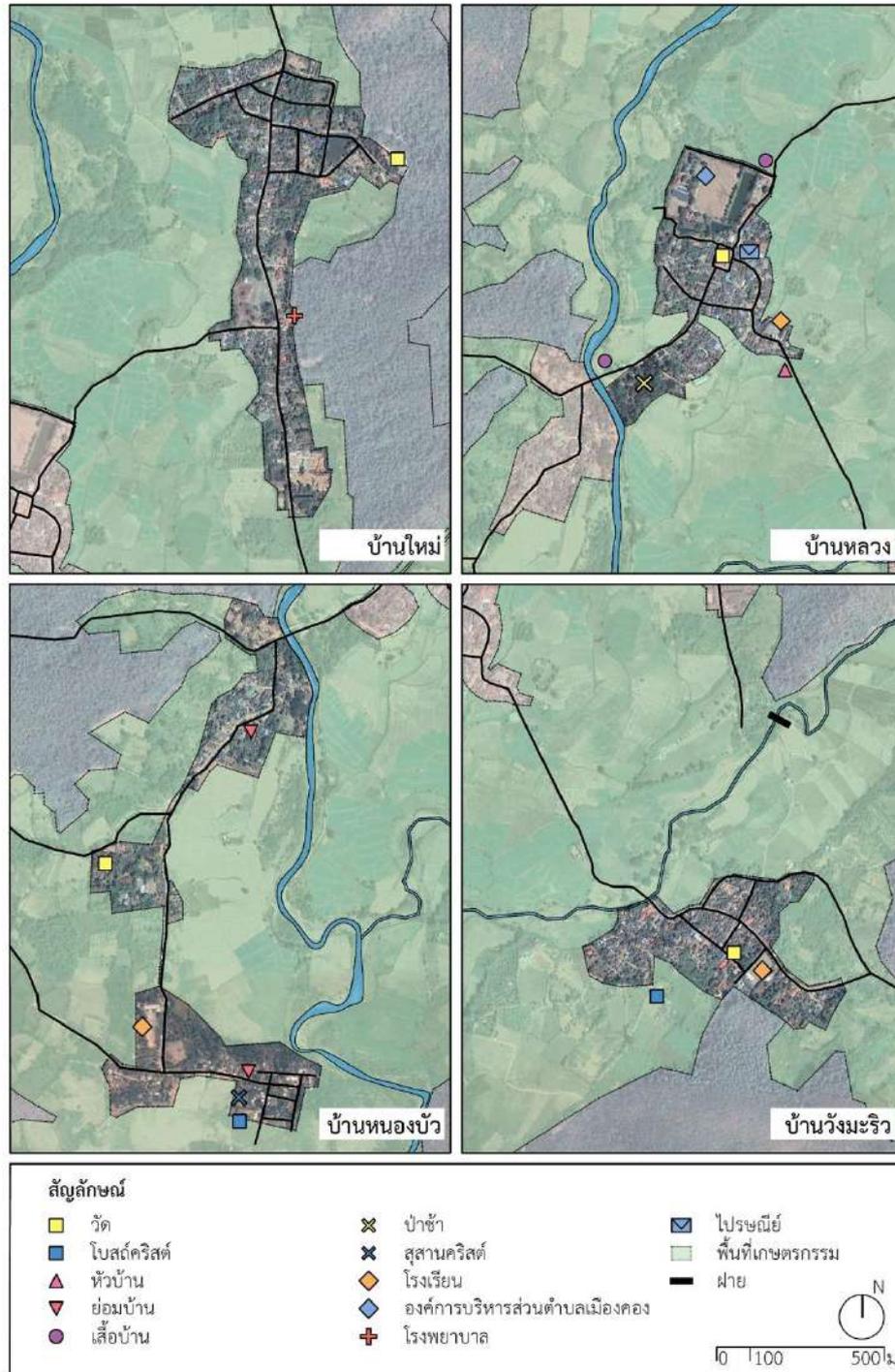
6. ผลการศึกษา

สำหรับผลการศึกษาที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการทบทวนวรรณกรรมและการสำรวจภาคสนาม โดยมีชุมชนเกษตรกรรม จำนวนทั้งหมด 4 ชุมชน เป็นแหล่งพื้นที่ศึกษา (ดังแสดงในภาพที่ 2 และ 3) ได้แก่ ชุมชนเกษตรกรรมที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สันดอนระหว่างแม่น้ำ จำนวน 3 ชุมชน และชุมชนเกษตรกรรมที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ลาดเชิงเขา จำนวน 1 ชุมชน โดยจำแนกออกเป็น 3 หัวข้อตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ภาพที่ 2 แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา

(ที่มา: ปรับปรุงจากแผนที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาวและภาพถ่ายดาวเทียมจาก Google Maps พ.ศ. 2565)

ภาพที่ 3 แผนที่แสดงสถานที่สำคัญของชุมชนในพื้นที่ศึกษา

(ที่มา: ปรับปรุงจากแผนที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาวและภาพถ่ายดาวเทียมจาก Google Maps พ.ศ. 2565)

6.1 ลักษณะของภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนาชุมชนเกษตรกรรมในอำเภอเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

การอธิบายลักษณะภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นของชุมชนเกษตรกรรมในพื้นที่ศึกษา (ดังแสดงในตารางที่ 1 และ 2) สามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่มตามลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปลักษณะภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนาของชุมชนในพื้นที่ศึกษา: รูปแบบการใช้พื้นที่ระดับการตั้งถิ่นฐาน

ลำดับที่	ชุมชน	พื้นที่เกษตรกรรม	พื้นที่อยู่อาศัย	สภาพแวดล้อมโดยรอบ
1.	บ้านใหม่	ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มทางทิศเหนือ ทิศตะวันตก และทิศใต้ของชุมชน ส่วนทิศตะวันออกติดกับพื้นที่ป่า จึงมีพื้นที่เกษตรกรรมบางส่วน	มีลักษณะกระจุกตัวบน พื้นที่ลาดเชิงเขา	พื้นที่ป่าตั้งอยู่ทางทิศ ตะวันออกของชุมชน
2.	วังมะริว	ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มทางทิศเหนือ ทิศตะวันตก และทิศตะวันออก ของชุมชน ส่วนทิศใต้ติดกับพื้นที่ ป่า จึงมีพื้นที่เกษตรกรรมบางส่วน	มีลักษณะกระจุกตัวบน พื้นที่สันดอนระหว่างแม่น้ำ	พื้นที่ป่าตั้งอยู่ทางทิศใต้ ของชุมชน
3.	หนองบัว	ตั้งอยู่ในพื้นที่ ราบลุ่มทางทิศ ตะวันตกและทิศใต้ของชุมชน ส่วน ทิศเหนือและทิศตะวันตกติดกับ พื้นที่ป่า จึงมีพื้นที่เกษตรกรรม บางส่วน	มีลักษณะกระจุกตัวบน พื้นที่สันดอนระหว่างแม่น้ำ	พื้นที่ป่าตั้งอยู่ทางทิศเหนือ และทิศตะวันตกของชุมชน
4.	บ้านหลวง	ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มทางทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศใต้ของชุมชน ส่วนทิศตะวันตกติดกับพื้นที่ป่า จึง มีพื้นที่เกษตรกรรมบางส่วน	มีลักษณะกระจุกตัวบน พื้นที่สันดอนระหว่างแม่น้ำ	พื้นที่ป่าตั้งอยู่ทางทิศ ตะวันตกของชุมชน

ตารางที่ 2 สรุปลักษณะภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนาของชุมชนในพื้นที่ศึกษา: รูปแบบการใช้พื้นที่ระดับผังบริเวณโดยรอบตัวเรือน

ลำดับที่	ชุมชน	ข่วง บ้าน	กลุ่ม เรือนที่ อยู่ อาศัย	เรือนไฟ	ยั้งข้าว	พื้นที่ เลี้ยง สัตว์	พื้นที่ เก็บฝืน	ห้อง ส้วม และ ห้องน้ำ	บ่อน้ำ	ศาลผี หรือ ศาล พระภูมิ	การใช้ พืช พรรณ โดยรอบ เรือน
1.	บ้าน ใหม่	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
2.	วังมะริว	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
3.	หนอง บัว	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
4.	บ้าน หลวง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

6.1.1. กลุ่มที่ 1 ชุมชนเกษตรกรรมที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สันดอนระหว่างแม่น้ำ

มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบหรือลาดเอียงเล็กน้อย มีความลาดชันตั้งแต่ 0 ถึง 5 องศา มีการเปลี่ยนแปลงความลาดชันแบบค่อยเป็นค่อยไป และความลาดชันดังกล่าวช่วยให้ทำการเกษตรได้ง่าย ตั้งอยู่ใกล้กับจุดบรรจบของแม่น้ำหลายสาย ทำให้เกิดช่องทางและแม่น้ำสาขา ช่องทางเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการชลประทานและการเกษตรอย่างสม่ำเสมอ ดินส่วนใหญ่ประกอบด้วยตะกอนลุ่มน้ำที่พัดพามาจากแม่น้ำเมื่อเวลาผ่านไปจึงอุดมสมบูรณ์และเหมาะสมต่อการเกษตร รวมทั้งการเพาะปลูกข้าวและพืชผลอื่น ๆ ที่เจริญเติบโตได้ในสภาพแวดล้อมที่ลุ่ม คุณลักษณะเหล่านี้อำนวยความสะดวกในการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อการเกษตรและลดความเสี่ยงของการพังทลายของดิน ทำให้พื้นที่บริเวณนี้เป็นเขตเกษตรกรรมที่สำคัญ โดยผลลัพธ์ทางกายภาพที่เกิดขึ้นจากการเข้าไปจัดการสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อตอบสนองต่อการดำรงชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน ซึ่งเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่แห่งนี้ มีผลต่อรูปแบบการใช้พื้นที่ที่สัมพันธ์กับภูมิทัศน์พื้นถิ่น ก่อเกิดเป็นรูปแบบการใช้พื้นที่ระดับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนสามารถจำแนกพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 พื้นที่เกษตรกรรมตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่ม ซึ่งชาวบ้านไม่ปลูกสร้างอาคารที่มีรูปแบบถาวรหรือขัดขวางแบบแผนการระบายน้ำตามธรรมชาติในบริเวณนี้

ส่วนที่ 2 พื้นที่อยู่อาศัย มีลักษณะกระจุกตัว (Cluster Settlement) ตั้งอยู่ในพื้นที่ไม่มีน้ำท่วมถึงเป็นประจำและเป็นจุดตัดสำคัญของเส้นทางคมนาคม โดยพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ตั้งของสิ่งปลูกสร้างในชุมชน

ส่วนที่ 3 สภาพแวดล้อมโดยรอบ เนื่องจากชาวบ้านสืบทอดการทำระบบเหมืองฝายเพื่อผันน้ำจากพื้นที่สูงเข้ามายังพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูเครือข่ายแหล่งน้ำของชุมชน

ส่วนรูปแบบการใช้พื้นที่ระดับผังบริเวณโดยรอบตัวเรือน ชาวบ้านเว้นพื้นที่ว่างมีลักษณะเป็นลานดิน ใช้รองรับการใช้งานที่หลากหลายและเป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่อยู่อาศัยกับพื้นที่เกษตรกรรม และเลือกใช้พืชพรรณโดยรอบเรือนเพื่อให้ร่มเงาและเป็นแหล่งอาหาร ซึ่งเป็นองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ที่สามารถตอบสนองต่อวิถีการดำรงชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน (ดังแสดงในภาพที่ 2)

ภาพที่ 4 ตัวอย่างรูปตัดแสดงกลุ่มเรือนและสภาพแวดล้อมของชุมชนเกษตรกรรมที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สันดอนระหว่างแม่น้ำ

6.1.2. กลุ่มที่ 2 ชุมชนเกษตรกรรมที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ลาดเชิงเขา

มีลักษณะเป็นพื้นที่สูงเมื่อเทียบกับพื้นที่ราบลุ่มโดยรอบ ภูมิประเทศมีลักษณะขรุขระ โดยมีโขดหินและหน้าผาเป็นลักษณะทั่วไป มีระดับความสูงเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 1,000-1,500 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง และมีความลาดชันมากกว่า 20 องศา เนื่องจากความลาดชันถือเป็นเงื่อนไขสำคัญของการตั้งถิ่นฐานในแอ่งที่ราบเมืองคอง ผลลัพธ์ทางกายภาพที่เกิดขึ้นจากการเข้าไปจัดการสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อตอบสนองต่อการดำรงชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ ซึ่งเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่แห่งนี้ สามารถจำแนกรูปแบบการใช้พื้นที่ระดับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 พื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งพบการทำนาแบบอาศัยน้ำท่วมในพื้นที่ราบลุ่มและการทำนาแบบขั้นบันไดในพื้นที่สูง พื้นที่บริเวณนี้ไม่มีการปลูกสร้างอาคารเพื่อรักษาพื้นที่เกษตรกรรมให้ได้มากที่สุด

ส่วนที่ 2 พื้นที่อยู่อาศัย ซึ่งมีทั้งลักษณะกระจุกตัว (Cluster Settlement) ตั้งอยู่ในพื้นที่ไม่มีน้ำท่วมถึงเป็นประจำ และมีลักษณะเรียงตัวเป็นแนวยาว (Linear Settlement) ตั้งอยู่ตามเส้นทางคมนาคม พื้นที่บริเวณนี้เป็นที่ตั้งของสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ในชุมชน

ส่วนที่ 3 สภาพแวดล้อมโดยรอบ เนื่องจากชาวบ้านสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ผ่านความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นกลไกทางสังคมในการควบคุมพฤติกรรมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่ป่าชุมชนที่สามารถเข้าไปใช้สอยเพื่อตอบสนองต่อการดำรงชีวิต โดยได้รับการบริหารจัดการจากกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน นอกจากนี้ชาวบ้านยังให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์พื้นที่ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์สูงเพื่อทำหน้าที่รักษาสมดุลของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (ดังแสดงในภาพที่ 3)

กล่าวได้ว่าพื้นที่ป่าของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กาเกอญอมีขนาดมากกว่าพื้นที่ป่าของชุมชนอื่นในแอ่งที่ราบเมืองคอง ส่วนรูปแบบการใช้พื้นที่ระดับผังบริเวณโดยรอบตัวเรือน เนื่องจากพื้นที่แห่งนี้มีข้อจำกัดเรื่องความลาดชันและขนาดของพื้นที่ราบที่ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐาน ชาวบ้านจัดวางตัวเรือนเพื่อเกิดพื้นที่โดยรอบเรือนที่มีลักษณะเป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างกลุ่มเรือนของเครือญาติ เป็นการใช้พื้นที่แบบกระชับแต่ไม่อัดจนเกินไป โดยเน้นการปรับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด เพื่อมีส่วนช่วยในการรักษาพื้นที่ป่าโดยรอบ ซึ่งเป็นองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ที่สามารถตอบสนองต่อวิถีการดำรงชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กาเกอญอ

ภาพที่ 5 ตัวอย่างรูปตัดแสดงกลุ่มเรือนและสภาพแวดล้อมของชุมชนเกษตรกรรมที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ลาดเชิงเขา

6.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนาชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

สามารถจำแนกออกเป็น 2 หัวข้อ ดังนี้

6.2.1 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการคงอยู่ของภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนาชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ สามารถจำแนกออกเป็น 6 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 การมีส่วนร่วมของชุมชนและความภาคภูมิใจทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนา แสดงให้เห็นถึงการให้คุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนผ่านการร่วมพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ทางสังคม ในระดับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ได้แก่ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูก การบำรุงรักษา การเก็บเกี่ยว และการเฉลิมฉลอง ส่วนระดับผังบริเวณโดยรอบตัวเรือน ได้แก่ พิธีเช่นสรวงผีบรรพบุรุษของกลุ่มชาวบ้านที่นับถือ พิธีเช่นสรวงผีมดผีเม็ง พิธีเช่นสรวงในงานบวชเนตรหรือพระ และพิธีงานศพของสมาชิกในครัวเรือน ซึ่งการร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและการใช้พื้นที่ทางสังคมเหล่านี้ มีส่วนส่งเสริมความผูกพันของชุมชนและความรับผิดชอบร่วมกันใน

การอนุรักษ์และการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน (อุทิศ ทาหอม พิเชิต วันดี และ สำราญ ธุระตา, 2558) นำไปสู่การคงอยู่ของ ภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนา

ประการที่ 2 การอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนา สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภท (วัชรพงษ์ ชุมดวง, 2561) ได้แก่ มรดกทางวัฒนธรรมที่สัมผัสจับต้องได้ (Tangible Culture) เช่น โบราณสถาน สถาปัตยกรรม สิ่งประดิษฐ์ เป็นต้น และมรดกทางวัฒนธรรมที่สัมผัสจับต้องไม่ได้ (Intangible Culture) เช่น ความเชื่อ พิธีกรรม ค่านิยม ตำนานพื้นบ้าน เป็นต้น ครอบคลุมพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ พื้นที่ทางวัฒนธรรม พื้นที่ทางสังคม และองค์ประกอบของภูมิทัศน์แบบดั้งเดิม โดยอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงาน ชุมชนท้องถิ่น และเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง (ดังแสดงในภาพที่ 6)

ภาพที่ 6 ตัวอย่างพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชน (ภาพซ้าย) และตัวอย่างพื้นที่ทางสังคมของชุมชน (ภาพขวา) (บันทึกภาพถ่ายเมื่อวันที่ 13-14 พฤษภาคม พ.ศ. 2565)

ประการที่ 3 การใช้แนวทางปฏิบัติทางการเกษตรแบบยั่งยืน ได้แก่ การทำนาที่ต้องอาศัยน้ำท่วมเพื่อหล่อเลี้ยงในพื้นที่ราบหุบเขา การทำนาขั้นบันไดในพื้นที่ลาดเชิงเขาและพื้นที่สูง และการทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งแนวทางปฏิบัติเหล่านี้ครอบคลุมถึงวิถีชีวิต กระบวนการผลิต และการจัดการทุกรูปแบบ เพื่อให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ นำไปสู่การพึ่งตนเองและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและผู้บริโภค (ทรงภพ เมฆพรรณโอภาส อำภา บัวระภา และ ธิดา นามไธ, 2563) รวมทั้งช่วยบรรเทาการพังทลายของดิน การรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ นำไปสู่การอนุรักษ์รูปแบบการใช้ที่ดินแบบดั้งเดิมและป้องกันความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมที่อาจส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์ล้านนา (ดังแสดงในภาพที่ 7)

ภาพที่ 7 ตัวอย่างพื้นที่ทำนาที่ต้องอาศัยน้ำท่วมเพื่อหล่อเลี้ยงในพื้นที่ราบหุบเขาของชุมชน (ภาพซ้าย) และตัวอย่างทำนาขั้นบันไดในพื้นที่ลาดเชิงเขาและพื้นที่สูงของชุมชน (ภาพขวา) (บันทึกภาพถ่ายเมื่อวันที่ 13-14 พฤษภาคม พ.ศ. 2565)

ประการที่ 4 การสนับสนุนนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างกรอบทิศทางในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมีความสำคัญต่อการอนุรักษ์และ

การจัดการภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนา โดยเฉพาะการควบคุมแนวทางการใช้ที่ดินของชุมชน ได้แก่ พื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทางสังคม พื้นที่ป่าโดยรอบชุมชน พื้นที่แหล่งน้ำ และพื้นที่เกษตรกรรม (ดังแสดงในภาพที่ 8)

ภาพที่ 8 ตัวอย่างพื้นที่แหล่งน้ำของชุมชน
(บันทึกภาพถ่ายเมื่อวันที่ 13-14 พฤษภาคม พ.ศ. 2565)

ประการที่ 5 การถ่ายทอดองค์ความรู้ท้องถิ่น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนา ได้แก่ การอนุรักษ์เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความเชื่อมโยงทางสังคม และการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมระหว่างรุ่น นำไปสู่การสร้างความต่อเนื่องของวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกของสถานที่และความภาคภูมิใจทางวัฒนธรรมของชุมชน (มาริสสา ทิรัญตียะกุล และ นพดล ตั้งสกุล, 2565) รวมทั้งการอนุรักษ์องค์ประกอบทางกายภาพที่เป็นเอกลักษณ์ของภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนา

ประการที่ 6 การท่องเที่ยวโดยชุมชน คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม มีลักษณะเป็นการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว รวมทั้งสร้างศักยภาพของคนในชุมชน เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นอาชีพเสริมที่เข้ามาสนับสนุนอาชีพหลักหรือวิถีดั้งเดิมของชุมชน โดยไม่เป็นการทำลายวิถีชีวิตดั้งเดิมและทรัพยากรของชุมชนที่มีอยู่เดิม (ธันยา พรหมบุรณย์, 2564) แนวทางปฏิบัติด้านการท่องเที่ยวดังกล่าว มีส่วนสนับสนุนความชื่นชมและความเคารพวัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งมีส่วนสนับสนุนการอนุรักษ์ภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนาผ่านการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยว การศึกษา และการรณรงค์เพื่อสร้างจิตสำนึกสาธารณะเกี่ยวกับคุณค่าของภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนา นำไปสู่การปลูกฝังความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบของชุมชนและผู้มาเยือน (ดังแสดงในภาพที่ 9)

ภาพที่ 9 ตัวอย่างการท่องเที่ยวโดยชุมชน
(บันทึกภาพถ่ายเมื่อวันที่ 13-14 พฤษภาคม พ.ศ. 2565)

6.2.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนาชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ สามารถจำแนกออกเป็น 7 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 การพัฒนาเมืองและโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน ได้แก่ การก่อสร้างอาคารภายในชุมชน การก่อสร้างปรับปรุง ซ่อมแซมถนนและสะพานเพื่อเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีลักษณะไม่สัมพันธ์กับทางสัญจรเดิมของชุมชน การสร้างฝายคอนกรีตเสริมเหล็กเพื่อกักเก็บน้ำ และการดาดคอนกรีตลำเหมืองสาธารณะภายในชุมชน กิจกรรมเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและรูปแบบการใช้ที่ดิน นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นที่ (ดังแสดงในภาพที่ 8)

ภาพที่ 10 ตัวอย่างการก่อสร้าง ปรับปรุง ซ่อมแซมถนนและสะพานเพื่อเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ ในชุมชน (ภาพซ้ายบน และขวาบน) ตัวอย่างการสร้างฝายคอนกรีตเสริมเหล็กเพื่อกักเก็บน้ำ (ภาพซ้ายล่าง) และตัวอย่างการดาดคอนกรีตลำเหมืองสาธารณะภายในชุมชน (ภาพขวาล่าง) (บันทึกภาพถ่ายเมื่อวันที่ 13-14 พฤษภาคม พ.ศ. 2565)

ประการที่ 2 ความทันสมัยและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ได้แก่ การใช้เครื่องจักรและสารเคมี ซึ่งเปลี่ยนแปลงเทคนิคการทำเกษตรแบบดั้งเดิมและการใช้ที่ดิน การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ส่งผลกระทบต่อสุนทรียภาพทางสายตาวិถีปฏิบัติทางวัฒนธรรม และความยั่งยืนของภูมิทัศน์พื้นที่

ประการที่ 3 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำรงชีวิตของชุมชน วิถีปฏิบัติแบบดั้งเดิม แง่มุมทางวัฒนธรรม และพลวัตทางสังคมภายในชุมชน โดยมีอิทธิพลต่อการใช้ที่ดินและการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางการเกษตร นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นที่

ประการที่ 4 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและอิทธิพลของโลก ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนทำให้ภูมิทัศน์พื้นที่ล้าหน้าเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการรับสิ่งใหม่ที่มีอิทธิพลมาจากปัจจัยภายนอก ส่งผลให้ผลลัพธ์ของการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนแสดงให้เห็นถึงการนำองค์ความรู้ องค์ประกอบ และการออกแบบที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ปัจจุบัน ภูมิทัศน์พื้นที่ของชุมชนเหล่านี้ จึงมีลักษณะผสมผสานระหว่างภูมิทัศน์พื้นที่แบบดั้งเดิมกับภูมิทัศน์ตามสมัยนิยม

ประการที่ 5 ความท้าทายด้านสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น น้ำท่วม ภัยแล้ง การขาดแคลนน้ำ ความเสื่อมโทรมของดิน การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นต้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตรและการใช้ที่ดิน นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นที่

ประการที่ 6 นโยบายและกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การใช้ที่ดิน การเกษตร และการวางผังเมือง ซึ่งเป็นตัวกำหนดสภาพแวดล้อมทางกายภาพและแนวปฏิบัติในการพัฒนาที่ดิน นโยบายเหล่านี้ มุ่งสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ซึ่งก่อให้เกิดความท้าทายและโอกาสในการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นที่ชุมชนเกษตรกรรม

ประการที่ 7 การเปลี่ยนแปลงของประชากรและการย้ายถิ่น ซึ่งเป็นผลกระทบจากการเติบโตของประชากร การย้ายถิ่นฐานในเมือง และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว ปัจจัยเหล่านี้ มีอิทธิพลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ได้แก่ การใช้รั้วที่สร้างด้วยวัสดุสมัยใหม่เพื่อปิดล้อมพื้นที่ภายนอกแทนการใช้แนวต้นไม้เพื่อแสดงอาณาเขต การเปลี่ยนแปลงวัสดุและรูปแบบของสถาปัตยกรรมพื้นที่ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต และการต่อเติมอาคารเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอยหรือเป็นที่พักเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นที่ (ดังแสดงในภาพที่ 9)

ภาพที่ 11 ตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงของประชากรและการย้ายถิ่นที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นที่
(บันทึกภาพถ่ายเมื่อวันที่ 13-14 พฤษภาคม พ.ศ. 2565)

6.3 ข้อเสนอแนะเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นที่ลุ่มน้ำชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองทอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

สามารถจำแนกออกเป็น 8 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นที่ลุ่มน้ำ เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรม ส่งเสริมความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม และจัดหาพื้นที่สำหรับแบ่งปันองค์ความรู้และความเชี่ยวชาญ

ประการที่ 2 การศึกษาและการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นที่ลุ่มน้ำแก่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนและผู้มาเยือน โดยส่งเสริมการศึกษาที่เน้นความสำคัญทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมของภูมิทัศน์ และสร้างสำนึกความรับผิดชอบและการดูแลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด

ประการที่ 3 การเสริมสร้างศักยภาพให้กับชุมชนท้องถิ่น เช่น การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การจัดการที่ดินอย่างยั่งยืน และการส่งเสริมงานฝีมือแบบดั้งเดิม โดยจัดให้มีการฝึกอบรมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นที่

ประการที่ 4 การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษา และชุมชนท้องถิ่น เพื่อสร้างความร่วมมือและใช้ประโยชน์จากความเชี่ยวชาญ ทรัพยากร และเครือข่าย เพื่อพัฒนากลยุทธ์ที่ครอบคลุมสำหรับการอนุรักษ์ การจัดทำเอกสาร และการจัดการภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้ากันอย่างยั่งยืน

ประการที่ 5 การพัฒนานโยบายและแนวทางการปฏิบัติ โดยสนับสนุนการบูรณาการการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และนโยบายการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับภูมิภาค เพื่อส่งเสริมให้มีการพัฒนาและบังคับใช้กฎระเบียบที่คุ้มครองภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้า รวมทั้งมีส่วนสนับสนุนความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนเกษตรกรรม

ประการที่ 6 การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มุ่งเน้นความรับผิดชอบและเคารพต่อวัฒนธรรม โครงสร้างทางสังคมของชุมชน และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ รวมทั้งสนับสนุนการท่องเที่ยวที่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่น ในขณะที่ลดผลกระทบต่อภูมิทัศน์และวัฒนธรรม

ประการที่ 7 การส่งเสริมการวิจัยอย่างต่อเนื่องและการติดตามภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้า เพื่อประเมินการเปลี่ยนแปลง ระบุภัยคุกคาม นำไปสู่การพัฒนาการจัดการที่ปรับเปลี่ยนได้และส่งเสริมความร่วมมือแบบสหวิทยาการที่ผสมผสาน ความเชี่ยวชาญด้านมรดกทางวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม สังคมศาสตร์ และการพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างข้อมูลเชิงลึก และคำแนะนำที่ครอบคลุมยิ่งขึ้น

ประการที่ 8 การสนับสนุนการจัดทำฐานข้อมูลและเอกสารเกี่ยวกับภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้า เพื่อเป็นเครื่องมือ ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชนแก่ผู้สนใจและคนรุ่นใหม่

7. สรุปผลการศึกษา

การศึกษาการดำรงและการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้าชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคอง อำเภอ เชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่อยู่ในเขตพื้นที่รอบนอก (Transition Area) ของพื้นที่สงวนชีวมณฑล ดอยหลวงเชียงดาว (Doi Chiang Dao Biosphere Reserve) เป็นพื้นที่ที่ได้รับการอนุญาตให้ดำเนินกิจกรรมมากที่สุด ได้แก่ กิจกรรมด้านการเกษตรต่าง ๆ การตั้งถิ่นฐาน และการใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมุ่งเน้นให้เกิด การพัฒนาเศรษฐกิจสังคม ประเพณีและวัฒนธรรม โดยมีการตกลงร่วมกันในการจัดการและการใช้ประโยชน์ทรัพยากร อย่างยั่งยืนของระบบนิเวศในพื้นที่สงวนชีวมณฑล ได้แก่ พื้นที่ทำกินที่มีเอกลักษณ์ พื้นที่ชุมชน และพื้นที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่ขอ ใช้ประโยชน์โดยรอบ ในสถานการณ์ปัจจุบัน ชุมชนเกษตรกรรมที่ตั้งถิ่นฐานในแอ่งที่ราบเมืองคองมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ซึ่งมีแนวโน้มไปสู่กระบวนการนอกภาคเกษตรกรรมมากขึ้น เห็นได้จากการพึ่งพาแหล่งน้ำธรรมชาติและป่าไม้เพื่อรองรับ การท่องเที่ยวเชิงวิถีชุมชน ได้แก่ กิจกรรมการล่องแพท่องเที่ยว กิจกรรมการเก็บของป่า กิจกรรมการบริโภคสัตว์น้ำพื้นถิ่น เช่น ปลาหมอ ปลาจาด ปลาสร้อย เป็นต้น กล่าวได้ว่า พื้นที่แห่งนี้มีความเปราะบางต่อ การท่องเที่ยว ไฟป่า และการทำเกษตร เชิงเดี่ยว

อย่างไรก็ตาม ชุมชนส่วนใหญ่ยังสามารถรักษาแนวปฏิบัติแบบดั้งเดิมที่ก่อให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะของภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่น ล้า กล่าวคือ เป็นผลลัพธ์ของชาวบ้านที่เข้าไปจัดการสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อตอบสนองต่อการดำรงชีวิต แบบสังคมเกษตรกรรม มีลักษณะเป็นการตั้งถิ่นฐานถาวรบนพื้นที่สันดอนระหว่างแม่น้ำสายสำคัญ คือ แม่น้ำแดงและ แม่น้ำคอง ก่อเกิดเป็นรูปแบบการใช้พื้นที่ทางกายภาพของชุมชน ได้แก่ พื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทางสังคม พื้นที่ป่าโดยรอบชุมชน พื้นที่แหล่งน้ำ และพื้นที่เกษตรกรรม ประกอบด้วย พื้นที่ทำนาที่ต้องอาศัยน้ำท่วมเพื่อหล่อเลี้ยงในพื้นที่ราบหุบเขา พื้นที่ทำนา ขึ้นบันไดในพื้นที่ลาดเชิงเขาและพื้นที่สูง และพื้นที่เกษตรกรรมอื่น ๆ เช่น พืชไร่ พืชสวน ไม้ยืนต้น ไม้ผล พืชสมุนไพร ไร่เลื่อนไร่ เป็นต้น ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์

ภูมิทัศน์พื้นถิ่นของชุมชนเกษตรกรรมที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่แห่งนี้ มีลักษณะผสมผสานระหว่างภูมิทัศน์พื้นถิ่นแบบดั้งเดิมกับภูมิทัศน์ตามสมัยนิยม โดยปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการคงอยู่ของภูมิทัศน์พื้นถิ่น สามารถจำแนกออกเป็น 6 ประการ ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชนและความภาคภูมิใจทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน การใช้แนวทางปฏิบัติทางการเกษตรแบบยั่งยืน การสนับสนุนนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การถ่ายทอดองค์ความรู้ท้องถิ่น และการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงผลลัพธ์เชิงบวกของการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน มุ่งเน้นการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและแนวทางปฏิบัติ นำไปสู่การคงอยู่ของลักษณะเฉพาะทางกายภาพและสังคมของชุมชนเกษตรกรรมล้านนาในแอ่งที่ราบเมืองคอง ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นถิ่น สามารถจำแนกออกเป็น 7 ประการ ได้แก่ การพัฒนาเมืองและโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน ความทันสมัยและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและอิทธิพลของโลก ความท้าทายด้านสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ นโยบายและกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง และการเปลี่ยนแปลงของประชากรและการย้ายถิ่น ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความท้าทายและภัยคุกคามที่ภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนาเผชิญอยู่ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นถิ่นที่เหมาะสมกับบริบทของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

ส่วนข้อเสนอแนะเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนาชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ สามารถจำแนกออกเป็น 8 ประการ ได้แก่ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การศึกษาและการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนา การเสริมสร้างศักยภาพให้กับชุมชนท้องถิ่น การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การพัฒนานโยบายและแนวทางการปฏิบัติ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การส่งเสริมการวิจัยอย่างต่อเนื่องและการติดตามภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนา และการสนับสนุนการจัดทำฐานข้อมูลและเอกสารเกี่ยวกับภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนา ซึ่งการดำเนินการตามคำแนะนำเหล่านี้ สามารถยกระดับการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนาชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคองอย่างยั่งยืน

8. อภิปรายผลการศึกษา

ผลการศึกษาของบทความวิจัยนี้ แสดงให้เห็นถึงลักษณะของภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนาชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ สามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ตามลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สันดอนระหว่างแม่น้ำ และกลุ่มที่ 2 ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ลาดเชิงเขา ความลาดชันถือเป็นข้อจำกัดสำคัญของการตั้งถิ่นฐานในแอ่งที่ราบเมืองคอง โดยปัจจัยทางธรรมชาติส่งผลต่อลักษณะร่วมของรูปแบบการใช้พื้นที่และปัจจัยทางวัฒนธรรมส่งผลต่อลักษณะเฉพาะของรูปแบบการใช้พื้นที่ สอดคล้องกับ ศนิ ลิ้มทองสกุล (2549) ได้อธิบายว่า “ภูมิทัศน์พื้นถิ่น (Vernacular Landscape)” เป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์วัฒนธรรมอันเกิดจากมนุษย์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไปปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมเดิมและสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิต รวมทั้งสอดคล้องกับธรรมชาติและลักษณะภูมิประเทศเดิม เกรียงไกร เกิดศิริ (2557) ได้อธิบายว่าภูมิทัศน์พื้นถิ่นเป็นสภาพแวดล้อมสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นจากการจัดการของมนุษย์ เพื่อให้เกิดการดำรงชีวิตอยู่โดยปกติสุขในสภาพแวดล้อมนั้น ๆ โดยมีวัฒนธรรม วิถีชีวิต คติความเชื่อ สภาพเศรษฐกิจ สังคม เข้ามามีส่วนร่วม และนวนัฐ โอศิริ (2545) ได้อธิบายว่าภูมิทัศน์พื้นถิ่นมีทั้งลักษณะร่วมและลักษณะเฉพาะ ซึ่งไม่มีชุมชนใดที่มีภูมิทัศน์และสถาปัตยกรรมที่เหมือนกันราวกับถอดพิมพ์

ประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่เกิดจากการศึกษา คือ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการคงอยู่ของภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนาชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคองทั้ง 6 ประการ สอดคล้องกับ สินีนาถ ศุภรัตน์เมธี (2558) ได้เสนอว่าความสัมพันธ์ระหว่าง

การออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมีส่วนสำคัญในการนำไปสู่การสร้างสรรคสภาพแวดล้อมของชุมชนและเมือง เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์และกิจกรรมทางสังคมของกลุ่มคนที่อยู่ร่วมในสภาพแวดล้อมนั้น ๆ นำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน สร้างพลังในการขับเคลื่อนชุมชน และนำพาชุมชนไปสู่ความสำเร็จได้นอกจากนั้น ผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนาชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคองทั้ง 7 ประการ สอดคล้องกับ อำภา บัวระภา (2562) ได้เสนอว่าปัจจัยเหล่านี้เป็นภัยคุกคามที่ต่อภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่น ทำให้เกิดความทำลายและการเปลี่ยนแปลงที่ชุมชนเผชิญอยู่ จึงมีจำเป็นต้องมีมาตรการเชิงรุกเพื่อจัดการกับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้

ส่วนข้อเสนอแนะเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนาชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนาในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม เน้นย้ำถึงความจำเป็นในการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐบาลองค์กรอนุรักษ์ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ เพื่อพัฒนากลยุทธ์ในการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่น รวมถึงการสนับสนุนนโยบาย กฎหมาย แนวทางการอนุรักษ์ และแนวปฏิบัติด้านการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ ด้วยการมีส่วนร่วมและเสริมพลังให้กับชุมชนท้องถิ่น นำไปสู่การอนุรักษ์และจัดการภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนาอย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดของการวิจัยที่เกิดขึ้น ได้แก่ การศึกษาที่มีกรอบเวลาจำกัด ซึ่งส่งผลต่อการเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล การสำรวจภาคสนามในช่วงฤดูกลางฤดูกลางหนึ่ง ซึ่งอาจไม่ได้แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ตลอดทั้งปีอย่างแม่นยำ และการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ค่อนข้างเล็ก เนื่องจากข้อจำกัดด้านทรัพยากรและการเข้าถึงที่ปลอดภัย ซึ่งสามารถใช้แนวทางแก้ไขข้อจำกัดเหล่านี้ โดยควรพิจารณาระยะเวลาที่ขยายออกไปมากขึ้นสำหรับการวิจัยในอนาคต เพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการของภูมิทัศน์และความยืดหยุ่นในการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น การเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงฤดูกาลต่าง ๆ เพื่อพิจารณาความแปรผันของแนวทางปฏิบัติทางการเกษตรและรูปลักษณะของภูมิทัศน์ และการเพิ่มขนาดกลุ่มตัวอย่างเพื่อเข้าถึงข้อมูลที่หลากหลายมากขึ้น สำหรับความเป็นไปได้ในการวิจัยในอนาคต ได้แก่ การศึกษาเปรียบเทียบกับชุมชนล้านนาอื่น ๆ เพื่อทำความเข้าใจการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนาทั่วทั้งภูมิภาค การวิเคราะห์ผลกระทบเชิงนโยบายที่มีต่อภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนา การศึกษาความสามารถในการฟื้นตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลต่อการปฏิบัติทางการเกษตรและความยืดหยุ่นของภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนา และการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อนำแนวปฏิบัติที่ยั่งยืนไปใช้และประเมินผลกระทบต่ออนุรักษ์ภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนา

9. ข้อเสนอแนะ

9.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

บทความวิจัยนี้เป็นการสร้างฐานความรู้เกี่ยวกับการศึกษาภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นของชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบเมืองคองซึ่งกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นักวิชาการ หน่วยงานรัฐและเอกชน ประชาชนในพื้นที่ศึกษา และผู้สนใจ สามารถศึกษาองค์ความรู้เหล่านี้ เพื่อสร้างความเข้าใจในคุณค่าของการจัดการสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในเขตพื้นที่รอบนอก (Transition Area) ของพื้นที่สงวนชีวมณฑลดอยหลวงเชียงดาวที่เหมาะสมกับบริบททางธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อเนื่องในการอนุรักษ์และพัฒนาต่อไป

9.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการศึกษาในบทความวิจัยนี้ ซึ่งเป็นการศึกษาชุมชน จำนวน 4 ชุมชน และเรือนกรณีศึกษา จำนวน 8 หลังเท่านั้น อาจมีประเด็นอื่นนอกเหนือจากนี้ที่ยังไม่ถูกกล่าวถึง ทั้งนี้หากมีการศึกษาในอนาคต ควรมีการขยายขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาและประเด็นของการศึกษา ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม พลวัตทางเศรษฐกิจและสังคม การศึกษาเปรียบเทียบ การประเมินผลกระทบด้านการท่องเที่ยว ประเด็นเหล่านี้ นำไปสู่การสร้างความเข้าใจลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นล้านนา ต่อยอดสู่การพัฒนากลยุทธ์การอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่น การส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในระยะยาว

10. กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการจากอินเดียอีสานสู่ล้านนา: ภูมิทัศน์วัฒนธรรมนิเวศเกษตรผสมผสานแบบ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” เพื่อการเพิ่มผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมแก่ชุมชนต้นแบบนวัตกรรมวิถีเกษตรยั่งยืน ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนด้านวิจัยและนวัตกรรม ประเภท Fundamental Fund มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และได้รับการรับรองการพิจารณาจริยธรรมโครงการวิจัย ตามแนวทางหลักจริยธรรมการวิจัยในคนที่เป็นมาตรฐานสากลจากคณะกรรมการจริยธรรมในคน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รหัสโครงการวิจัย CMUREC 65/048 วันที่รับรองการพิจารณาจริยธรรม คือ วันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2565 วันหมดอายุ คือ วันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2566 โดยมีการต่ออายุหนังสือรับรอง COA เลขที่ 029/65 ตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2566 และจนถึงวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2567

11. เอกสารอ้างอิง

- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2557). องค์รวมภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเรือนที่อยู่อาศัยในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. *วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย*, 11(2014), 177-213.
- ทรงภพ เมฆพรรณโสภา อัมภา บัวระภา และ จิตา นามไ. (2563). การออกแบบพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อความยั่งยืน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารสถาปัตยกรรม การออกแบบและการก่อสร้าง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 2(2), 41-51.
- เทิดศักดิ์ เตชะกิจจจร เสฎฐวุฒิ บำรุงกุล และ ปิยะธิดา สายขุน. (2563). การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) เมืองเก่าลำพูน แพร่ น่าน. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์*, 37(2), 38-63.
- ธัญญา พรหมบุรณย์. (2564). รายงานฉบับสมบูรณ์การทดลองจัดโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยว ตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นวนัฐ โอศิริ. (2545). *ภูมิทัศน์พื้นถิ่น ภูมิปัญญาเพื่อการประหยัดพลังงานและการพัฒนาอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา หมู่บ้านตาลเหนือ อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่*. ในการประชุมสารศาสตร์: การประชุมวิชาการประจำปี สถาปัตยกรรมและศาสตร์ครั้งที่ 6 ฉบับการวางแผนภาคและผังเมือง ภูมิสถาปัตยกรรม 1. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มาริสสา ทิรณุตติยะกุล และ นพดล ตั้งสกุล. (2565). การศึกษาอัตลักษณ์ถิ่นที่ในสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง. *วารสารวิจัยและสาระสถาปัตยกรรม/การผังเมือง*, 19(1), 99-114.
- มาลินี เกลี้ยงล่า. (2564). การบริหารการพัฒนาชุมชนเกษตรกรรมสมัยใหม่บนฐานสังคมล้านนาไทย. *วารสาร มจร. ตรีภูมูช่วยปริทรรศน์*, 5(2), 59-70.
- วัชรพงษ์ ชุมดวง. (2561). การบูรณาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วยต้นทุนทางมรดกวัฒนธรรมและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนเมืองเก่าสุโขทัย. *วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม*, 17(3), 30-39.
- วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ. (2560). การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมในฐานะเครื่องมือในการสร้างความยั่งยืนและความยืดหยุ่นต่อ

- การเปลี่ยนแปลงของชุมชน. *วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม*, 32(2017), E03-E28.
- วีระ อินพันทัง. (2559). สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างพื้นถิ่น: การดำรงและการเปลี่ยนแปลง. *วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม*, 30(2016), A126-A142.
- ศนิ ลิ้มทองสกุล. (2549). ภูมิทัศน์พื้นถิ่นของหมู่บ้านชนบทในชุมชนชาวมุสลิมในประเทศไทยและประเทศมาเลเซีย. *วารสารวิจัยและสาระสถาปัตยกรรม / การผังเมือง*, 4(2), 141-154.
- สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. (2561). *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- สินีนารถ ศุกลรัตน์เมธี. (2558). องค์ประกอบในการออกแบบสภาพแวดล้อมที่ช่วย ส่งเสริมความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน. *วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม*, 29(2015), 475-488.
- อัมพิกา อ่าลอย ศุภกุล เรื่องวิทยานุสรณ์ วรงค์ วงศ์ลังกา แผ่นดิน อุณจะนำ อริญญา ศิริผล และระวีวรรณ โอบารัตน์มณี. (2565). การศึกษาภูมิทัศน์พื้นถิ่นล้านนาในบริบทชุมชนของนักวิชาการไทยในประเทศไทย ช่วง พ.ศ. 2545-2564. *วารสารวิชาการภูมิสถาปัตยกรรม*, 4(1), 62-81.
- อำภา บัวระภา. (2562). รูปแบบและปัจจัยการคงอยู่ของภูมิทัศน์พื้นถิ่น “บ้านเรือนและที่อยู่อาศัย” แขวงคำม่วนสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 1(1), 10-22.
- อุทิศ ทาหอม พิชิต วันดี และ สำราญ ธุระตา. (2558). ทูทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านตามาเพื่อสร้าง การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*, 11(2), 44-59.